

комплементарность, культурные механизмы урегулирования этнических и религиозных конфликтов, так и этнической интолерантности: борьба за этнический статус, выраженность этнической и религиозной дифференциации, процессы этномобилизации.

Сегодня как никогда важно совместными усилиями общества, государства и религиозных организаций осуществить конкретные меры, направленные на воспитание у детей и молодежи толерантности, уважительного отношения к высоким духовно-нравственным ценностям, к родине, ее истории, к институту семьи.

Необходимо по-новому рассматривать межнациональные и межконфессиональные отношения в Украине. Новая политика толерантности может быть успешной, только если получит законодательное закрепление, будет отражена в образовательных программах и займет достойное место в информационном потоке.

Важен системный подход к проблеме. И вот тут гражданскому обществу без работы с властью не справиться. Но и государство не способно в одиночку обеспечить решение всех проблем. Власть это понимает, и нужно, чтобы такое же понимание было и у людей. Успех - в сотрудничестве государственных и общественных институтов, во взаимодействии каждого человека, каждой личности и общества.

#### Источники и литература:

1. Скворцов Н. Г. Проблема этничности в социальной антропологии / Н. Г. Скворцов. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1997. – 184 с.
2. Хузиев Б. Г. Межконфессиональная толерантность : границы и перспективы / Б. Г. Хузиев // Теория и практика толерантности : этнокультурные и межконфессиональные аспекты : материалы Всероссийской науч.-практ. конф. – Нижнекамск, 2008. – 380 с.
3. Богомолов А. В. Исламская идентичность в Украине / А. В. Богомолов, С. И. Данилов, И. Н. Семиволос, Г. М. Яворская; [пер. с укр.] – 2-е изд., доп. – К. : ИД «Стилос», 2006. – 200 с.
4. Шумакова А. Крым и религия: «бомба замедленного действия» : [Электронный ресурс] / А. Шумакова. – Режим доступа : <http://www.flot2017.com/show/opinions/13927>
5. Перепись населения 2001 года. Таблицы с показателями : [Электронный ресурс] : по данным Всеукр. переписи населения 2001 г. – Режим доступа : <http://www.sf.ukrstat.gov.ua/perepis.htm>
6. Ефіменко Г. Г. Національна політика керівництва ВКП(б) в Україні (1932-1938 рр. : Освіта та наука) / Г. Г. Ефіменко. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2000. – 71 с.
7. Наседкина Л. Д. Социально-политическая, экономическая и культурная жизнь греческого населения Украины. 1920-е – начало 1930-е годов : автореф. дис. ... канд. ист. наук : спец. 07.00.02. "Всесвітня історія" / Л. Д. Наседкина. – К., 1993.
8. Черкаський А. В. Національно-культурне будівництво на Півдні України в 1920-ті роки : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01. «Історія України» / А. В. Черкаський. – Одеса, 1994. – 191 с.
9. Булатов А. А. Новый проект Закона Украины «О свободе совести и религиозных организациях» – реальный шаг к урегулированию государственно-конфессиональных и межконфессиональных отношений в Крыму / А. А. Булатов // Межэтничные и межконфессиональные отношения в Крыму : проблемы и их решение. – Симферополь : ИВ «Тезис», 2009. – С. 50-56.
10. Формирование межэтнической и межконфессиональной толерантности в Крыму : мониторинг существующей системы обучения и воспитания, рекомендации по развитию межкультурного образования и этнического просвещения населения : сб. науч. работ по материалам "круглых столов" / ред.-сост. М. А. Араджиони. – Симферополь, 2003. – 272 с.
11. Центр Разумкова. Соціологічні опитування. Крим : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://razumkov.org.ua/ukr/socpolls.php?cat\\_id=191](http://razumkov.org.ua/ukr/socpolls.php?cat_id=191).

Українська О.О.

УДК [130.2:316.422]:004.5

#### ІНФОРМАТИЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА ТА РИЗИКИ СУЧАСНОСТІ

Сучасна цивілізація швидкими темпами наближається до того етапу розвитку, який видатний американський соціолог Елвін Тоффлер охарактеризував як інформаційне суспільство [1], де головним чинником суспільного розвитку стає його інформатизація.

Вплив процесу інформатизації на соціум достатньо суперечливий, що в деякій мірі обумовлено прискореним розвитком інформаційної сфери, на що указує видатний соціолог Мануель Кастельс, стверджуючи, що швидкість змін у сфері інформаційних технологій незмінно росте [2]. Неосянна кількість інформації та сучасні інформаційно-комунікаційні технології розширюють можливості людини в усіх сферах діяльності. Однак, швидке розповсюдження інформаційних технологій правомірно пов'язувати із сукупністю ризиків, які становлять пряму загрозу інформаційній безпеці людини, що безпосередньо обумовлює особливу *актуальність* дослідження проблем ризикогенності сучасного суспільства в умовах повсюдної інформатизації всіх сфер діяльності людини.

Актуальність даної проблеми обумовлює інтерес до питань ризикогенності інформаційного суспільства як у дослідників гуманітарних наук та філософії, так і у вчених цілого ряду технічних та економічних спеціальностей. Найбільший внесок в розробку проблем ризикогенності сучасного суспільства внесли такі зарубіжні дослідники як У. Бек, Е. Гідденс, Н. Луман, також російські та українські дослідники А.П. Альгін, Ю.А. Зубок, В.І. Зубков, С.М. Нікітін, К.А. Феофанов, В.Ф. Чешко, О.М. Яницький та інші.

*Ступінь розробленості* даної проблематики достатньо великий, проте розгляд проблеми інформатизації суспільства як фактора ризикогенних ситуацій в умовах зростаючої значущості інформаційного ресурсу і прогресуючих можливостях сучасних комунікативних технологій у філософії недостатньо досліджена. У зв'язку з цим, основною *задачею* даної роботи є розгляд процесу інформатизації як чинника ризикогенних ситуацій, аналіз негативних наслідків упровадження новітніх інформаційних технологій в життя сучасної людини.

Ситуації ризику супроводжували людину впродовж всієї історії розвитку людської цивілізації. І якщо на перших етапах історії людства ризик в основному був пов'язаний з природним середовищем існування, оскільки за стародавніх часів небезпека підстерігала людину всюди: напади диких тварин, нез'ясовні природні явища, тобто ризик був пов'язаний із загрозами зовнішнього світу, незалежними від людини, то на подальших етапах, з удосконаленням знарядь праці і переходом на наступні ступені розвитку суспільства, еволюціонували і ризики, які ставали все більше результатом людської діяльності.

Новітня техніка і технології, створені в ХХ столітті і аналіз їх впливу на розвиток суспільства, дали підстави німецькому соціологу Ульріху Беку охарактеризувати сучасне суспільство як «суспільство ризику». І, не дивлячись на те, що дослідження проводилося Ульріхом Беком більш ніж півтора десятиліття тому, концепція «суспільства ризику» тільки укріплює свої позиції в сучасній науці, а революційні відкриття останніх десятиліть у сфері високих технологій примушують подивитися по-новому на питання ризикогенності сучасного суспільства. На думку У. Бека, нове в глобальному суспільстві ризику полягає в тому, що своїми цивілізаційними рішеннями людство створює глобальні проблеми і загрози, тобто в сучасному суспільстві ситуації ризику народжуються під могутнім впливом антропогенного чинника [3]. Суспільство, прагнучи запобігти ризикам (які є продуктом сучасних передових технологій), створює нові технології, викликаючи нову хвилю ризикованих ситуацій.

В останні десятиліття одним з основних чинників, що впливають на розвиток суспільства, стає його інформатизація, тобто процес створення оптимальних умов для задоволення інформаційних потреб людини на основі повсюдного упровадження і використання інформаційно-комп'ютерних технологій. Сучасні інформаційно-комп'ютерні технології проникають практично у всі сфери життєдіяльності людини, перетворюючись на глобальний фактор розвитку, який визначає основні напрямки науково-технічного прогресу і соціально-економічного розвитку, перетворюючи процес інформатизації у визначальну тенденцію сучасності. Не заперечуючи таких переваг повсюдної інформатизації як переворот у сфері освіти на основі новітніх комунікаційних технологій, виведення на новий якісний рівень наукових досліджень завдяки можливостям сучасної обчислювальної техніки, відкриття доступу до інформаційних ресурсів людської цивілізації будь-якому жителю Землі за допомогою глобальних комунікативних мереж, не можна не звертати уваги і на те, що процес інформатизації стає важливим фактором створення ризикогенних ситуацій в сучасному суспільстві.

У сучасній науковій і філософській літературі немає однозначного визначення поняття «ризик», воно є предметом дослідження значного числа як технічних, так гуманітарних і філософських наук. Так, в роботі фахівця з теорії прийняття рішень М. Меркхофера «Теорія прийняття рішень і управління ризиком», поняття «ризик» трактується як «невизначена ситуація, в якій одне або декілька наслідків небажані» [4, с. 2]. Згодиться с визначенням ризику Меркхофера можна, однак, доцільно доповнити це визначення, спираючись на аналіз соціальних, економічних, політичних умов, в яких народжуються ситуації ризику, аналізуючи чинники, які сприяють посиленню ризикогенності ситуацій.

Найповніше феномен ризику розкриває в своїй роботі «Суспільство ризику: на шляху до іншого модерну» німецький соціолог Ульріх Бек, аналізуючи ризик в категоріях переходу від одного типу суспільства до іншого: від індустріального суспільства до суспільства ризику. Він визначає ризик як систематичну взаємодію суспільства із загрозами, народженими сучасними технологіями [3].

Розвиваючи концепцію Ульріха Бека, соціолог Е. Гидденс розглядає ризик з позицій глобалізаційних процесів і особливостей розповсюдження ризику. На думку цього соціолога, ризик є результатом модернізації і активізується процесами глобалізації [5].

Німецький соціолог Ніклас Луман звертається до онтологічних підстав вивчення ризику: на його думку, поняття ризику ставить під питання раціональну природу діяльності людини. Пояснюючи ризик через відмінності, що є у спостерігачів, Н. Луман розглядає проблему ризику, що виникає в результаті ухвалення рішення. Він пропонує реалізувати строго соціологічний підхід, що полягає в збагненні феномена ризику лише відповідно значенню комунікацій – включаючи, звичайно, і повідомлення в комунікації про індивідуально ухвалені рішення [6].

Не дивлячись на істотні відмінності дефініції ризику в різних науках, ризик можна характеризувати як ситуацію, що має невизначеність результату, при обов'язковій наявності несприятливих наслідків, що обумовлене неточністю, або неможливістю отримання достовірних знань про сприятливий результат в заданих зовнішніх умовах.

Сучасні дослідники виділяють безліч типів ризиків, серед яких можна відокремити основні: технологічні, соціальні, природні. До технологічних ризиків, можна віднести інформаційні ризики, які викликані загрозами інформаційно-психологічної і/або інформаційно-технічної дії.

Поки що не склалося загальноприйнятого тлумачення поняття «інформаційний ризик». Сьогодні явище інформаційного ризику правомірно пов'язують з функціонуванням інформаційно-комп'ютерних систем і мереж. Можна виділити такі складові інформаційного ризику: ризик, викликаний проблемами в роботі технічної складової інформаційної системи, і ризики, пов'язані з можливим інформаційно-психологічним впливом на людину за допомогою інформаційно-комп'ютерних глобальних комунікативних мереж і систем.

Розглядаючи інформаційні ризики з погляду функціонування техніки, можна визначити поняття «інформаційний ризик» як можливість здійснення випадкової події в інформаційно-комп'ютерній системі, що приводить до порушення функціонування системи і зниження якості інформації циркулюючої в даній системі. Ризики, пов'язані з можливим інформаційно-психологічним впливом на людину, визначатимемо як ситуації ризику, викликані загрозами інформаційного впливу на людину за допомогою сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій, при обов'язковій наявності несприятливих наслідків такої дії.

Можливі реалізації несприятливих наслідків інформаційних ризиків можуть зачіпати всі сфери життя і діяльності людини. Це обумовлено тим, що сучасне суспільство будується таким чином, що генерація, обробка і передача інформації стали фундаментальними джерелами продуктивності і влади [2], а можливості сучасних комунікативних технологій і розвитку інформаційної техніки не тільки звели можливості людини у всіх сферах діяльності на якісно новий рівень, але і створюють нові проблеми і загрози, і як наслідок ситуації ризику.

Повсюдна інформатизація всіх сфер життя і професійної діяльності людини послідовно приводить людину до практично повної залежності від якості функціонування відповідних інформаційних систем, достовірності, доступності і в той же час захищеності інформації, що знаходиться в даних системах, уразливості і ефект навіть від найменших збоїв у функціонуванні яких, робить їх одним з головних чинників ризикованості сучасного суспільства.

Особливо чітко це виявляється в економічній сфері діяльності людини. З інтенсифікацією процесу інформатизації, глобальною комп'ютеризацією і революційними змінами у сфері комунікаційних технологій, економічні ризики (що знаходились до цього під впливом людського і природного чинника) сьогодні більшою мірою є результатом ризикованості новітніх інформаційних технологій. Прогнозування сучасної економіки в значній мірі залежить від інформаційної складової, оскільки сьогодні багато економічних процесів, особливо в банківській сфері, представляють собою «чисті» інформаційні процеси збору, зберігання і передачі інформації, які залежать від надійності відповідних інформаційних технологій. Наприклад, крах на фондовій біржі може бути викликаним несвоєчасно одержаною, або недостовірною інформацією, спотвореною в результаті ті навмисних дій, або випадкових збоїв в роботі інформаційних систем.

Одним з видів інформаційних ризиків в економічній сфері діяльності людини, існуючих в сучасному суспільстві є ризики, пов'язані з банківською діяльністю. Інформатизація банківських систем – перехід на безготівковий оборот грошових коштів, автоматизоване обслуговування клієнтів, введення магнітних банківських карт, що дозволяють виплачувати заробітну платню, стипендії і пенсії безумовно, зробили життя мільйонів людей значно простішим, але в той же час інформатизація цих же банківських систем вивела фінансових шахраїв на новий рівень, на якому «фізичний опір» даремний, оскільки загрози знаходяться у віртуальному інформаційному просторі і ідентифікувати джерело загрози украй складно. Серйозною проблемою для банків залишаються ризики шахрайських дій з пластиковими картами. Також слабкою ланкою банківських систем є недостатня захищеність від неправомірних дій співробітників банку. Але якщо проводити контроль дій співробітників банківської сфери представляється можливим, то присутність великої кількості некорпоративних користувачів, дії яких проконтролювати практично неможливо (користувачі банкоматів, платежі з використанням Інтернет), ускладнює ситуацію у багато разів.

Інформаційні ризики в банківській сфері умовно можна розділити на дві складові: управлінські ризики і ризики безпосередньо пов'язані зі збоями в роботі інформаційно-комп'ютерних систем, що забезпечують функціонування банківських процесів. Оскільки сучасний процес управління є процесом, що здійснюється в основному за допомогою інформаційно-комп'ютерних технологій, то умовність розділення можна пояснити тим, що управлінські ризики можуть в рівній мірі бути як результатом управлінської діяльності, так і залежати від надійності функціонування комунікаційних технологій, за допомогою яких і здійснюється процес управління, а збої в інформаційно-комп'ютерних системах часто можуть бути викликані не тільки збоями в роботі техніки, пов'язаними з ненадійністю самих технологій, але можуть бути і результатом помилки адміністратора чи користувача інформаційно-комп'ютерної системи. І якщо основним чинником, сприяючим появі ризику, є сучасні інформаційні технології, то основним чинником, сприяючим запобіганню і мінімізації ризиків в даному випадку, є людина (експерт, управляючий елемент). Управлінські ризики визначаються в основному якістю інформації, якою володіє менеджер на момент ухвалення рішення, і від повноти, достовірності і своєчасності отримання якої і залежить правильність ухваленого рішення, результатом якого і буде здійснення, або запобігання небажаним реалізаціям ситуації ризику. У тому випадку, коли необхідна інформація одержана в той момент часу, коли вже неможливо проаналізувати ситуацію, ухвалити рішення і виконати необхідні дії до настання ризикованої події, роль управління, як людини здатної запобігти ризикованій ситуації, або мінімізувати результати негативних наслідків, зводиться до мінімуму.

На сьогоднішній момент інформаційні ризики впливають не тільки на матеріальне благополуччя окремої людини, але можна говорити про те, що вони в деякій мірі пов'язані з психологічною і фізичною безпекою «інформаційно-прозорою» людини сучасності. Феномен «інформаційної прозорості» людини можна охарактеризувати повнотою і найголовніше доступністю інформації про людину, що міститься в глобальних комунікаційних мережах. Збільшення доступності комп'ютеризованої демографічної інформації дозволяє дізнатися про особливості людини, тієї або іншої аудиторії більше, ніж коли-небудь раніше [7, с. 317]. Глобальні банки даних як державних, так і комерційних організацій (банківських служб, податкових інспекцій, служб безпеки) містять практично повну інформацію про людину: місце проживання, стать, вік, сімейний стан, інформацію про доходи і безліч іншої інформації особистого

характеру. З одного боку, в сучасному світі глобального панування комп'ютерних технологій не обійтися без інформаційних банків даних, але потенційна доступність інформації в глобальних комп'ютерних мережах ставить під загрозу, як фінансове благополуччя, так і психологічну безпеку, і фізичне існування людини. Комп'ютеризована інформація про місце мешкання людини представляє пряму загрозу фізичному існуванню індивіда і його близьких. І найстрашніше те, що інформація про місце проживання, особисті контакти, родичів, політичні вподобання і багато іншої інформації особистого характеру добровільно «викладається» користувачами глобальної комунікативної мережі на особистих інтернет-сторінках в соціальних комп'ютерних мережах, що дає можливість, без проблем (і особливого опору) вторгтися в особистий інформаційний простір користувача Інтернет, руйнуючи таким чином конфіденційність персональної інформації. Дії, направлені на вторгнення в персональний інформаційний простір індивіда, тісно пов'язані з технологічним прогресом останніх десятиліть: камери відеонагляду фіксують події особистого життя, в комп'ютерних мережах зберігаються особисті дані, а мережі телекомунікацій дають можливість дістати доступ до персональної інформації по всьому світу. Не дивлячись на те, що деякі спеціальні технології можуть бути використані для захисту персональної інформації, пригнічуюча більшість досягнень в області сучасних технологій працюють на досягнення протилежної мети [8, с. 12]. Нові проекти щодо комп'ютеризації медичної інформації стосовно кожного пацієнта і створення глобальних баз даних безумовно мають незаперечні позитивні моменти: комп'ютеризована інформація, занесена в глобальні банки даних, доступ до яких можливий по всьому світу, дозволяє, що дуже важливо, в найкоротші терміни знайти відповідного по всіх параметрах донора, знання особливостей «протікання» попередніх хвороб дає можливість точніше поставити поточний діагноз і призначити ефективно лікування. Але в той же час, пропорційно збільшується можливість розголошення конфіденційної інформації, що може безпосередньо вплинути як на відносини з близькими, так і спричинити за собою проблеми на роботі і масу непередбачуваних негативних наслідків.

Розглядаючи процес інформатизації з погляду можливих негативних наслідків повсюдного впровадження інформаційних технологій в життя людини, можна зробити *висновок*, що із зростанням науково-технічних можливостей прямо пропорційно зростає і ризик негативних наслідків даного явища. На перший план виходять ризики, пов'язані з потенційними загрозами, народженими під впливом сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій, що представляється незаперечною загрозою безпеки як окремої людини так і суспільства в цілому. Негативні наслідки досягнень у сфері інформаційних технологій повинні примусити людей замислитися стосовно «небезпеки знань» в умовах «суспільства ризику». І разом з використанням новітніх технологій, суспільство повинне забезпечити можливість використання досягнень сучасної науки для захисту свобод особистості і забезпечення безпеки кожної людини в сучасному суспільстві.

#### Джерела та література:

1. Тоффлер Э. Третья волна [Текст] / Э. Тоффлер. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 776 с.
2. Castells M. The Rise of the Network Society. The Information Age: Economy, Society and Culture Vol. I / M. Castells. – Cambridge, MA; Oxford, UK: Blackwell Publishing, 2000. – 624 p.
3. Бек У. Общество риска: На пути к другому модерну [Текст] / У. Бек. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 383 с.
4. Merkhofer M. Decision Science and Social Risk Management: A Comparative Evaluation of cost-benefit analysis, decision analysis, and other formal decision-aiding approaches / M. Merkhofer. – Dordrecht: Reidel, 1987. – 335 p.
5. Гидденс Э. Судьба, риск и безопасность [Электронный ресурс] // Thesis, 1994. – №5. – Режим доступа: [www.igiti.hse.ru/data/417/313/1234/5\\_2\\_1Gidd.pdf](http://www.igiti.hse.ru/data/417/313/1234/5_2_1Gidd.pdf) – 14.04.2011
6. Луман Н. Понятие риска [Электронный ресурс] // Thesis, 1994. – № 5. – Режим доступа: [www.ecsocman.edu.ru/data/429/174/1217/5\\_2\\_2luhm.pdf](http://www.ecsocman.edu.ru/data/429/174/1217/5_2_2luhm.pdf) – 14.04.2011
7. Брайант Д. Основы воздействия СМИ [Текст] / Д. Брайант, С. Томпсон. – М.: Вильямс, 2004. – 432 с
8. Гарфинкель С. Все под контролем: Кто и как следит за тобой [Электронный ресурс] / С. Гарфинкель. – Режим доступа: [www.koob.ru/garfinkel/vse\\_pod\\_kontrolem\\_kto\\_sledit](http://www.koob.ru/garfinkel/vse_pod_kontrolem_kto_sledit) – 02.08.2011